

І.Л. БУРАК

ЗЛУЧНІКАВАЯ ФУНКЦЫЯ ЧАСЦІЦ У СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

Сістэма злучальных сродкаў сувязі знаходзіцца ў бесперапынным развіцці. Новыя сродкі сувязі ўтвараюцца на базе невытворных злучальных злучнікаў з адцягненым значэннем (*і, а, але, ды*) у выніку падключэння да іх некаторых прыслоўяў, часціц, мадальных слоў, спалучэнняў слоў, якія дапамагаюць выразіць разнастайныя адценні сэнсава-граматычных адносін паміж аб'яднанымі адзінкамі – непрэдыкатыўнымі (аднародныя члены сказа), паўпрэдыкатыўнымі (адасобленыя члены сказа), прэдыкатыўнымі (часткі складанага сказа), камунікатыўнымі (асобныя сказы ў тэксце). Так, даволі актыўна пры злучніках *і, а, але, ды* ўжываюцца ўзмацняльныя часціцы *нават, асабліва, яшчэ, усё, ужо*, абмежавальная часціца *толькі*, указальная часціца *вось*, далучальная часціца *таксама* і некаторыя іншыя.

Часціца *нават* ужываецца пераважна для ўдакладнення далучальных адносін. Гэта часціца павышае экспрэсіўнасць выказвання і служыць для перадачы розных відаў эмацыянальнасці або ўдакладнення слоў, а таксама ўносіць у паведамленне дадатковае адценне ўзмацнення, падкрэслівання або вылучэння прадмета, дзеяння, з'явы або падзеі, абазначаных разнастайнымі сінтаксічнымі адзінкамі (непрэдыкатыўнымі, паўпрэдыкатыўнымі, прэдыкатыўнымі, камунікатыўнымі). Часцей часціца *нават* ужываецца са злучнікамі *і, але*, радзей – са злучнікамі *а, ды*. Спалучэнне *і нават* аб'ядноўвае паўпрэдыкатыўныя, прэдыкатыўныя, камунікатыўныя адзінкі: *На стале быў хлеб, і нават лепшы, чым калі дагэтуль...* (Ракітны, с. 108); *Густы сасновы настой трымаўся тут стойка, і нават рачная прахалода не мела сюды доступу* (Асіпенка, с. 136); *Сталася ўсё ў адну хвіліну. І нават не хвіліна была – момант* (Баранавых). Пры аб'яднанні непрэдыкатыўных адзінак (аднародных членаў) спалучэнне *і нават* звычайна размяшчаецца перад заключальным

кампанентам у шматчленным радзе, паказваючы, што пералічэнне аднатыпных прадметаў, прымет або дзеянняў суправаджаецца ўзмоцненым вылучэннем апошняга з іх: *Бязлітасны час і гарачыя хвалі няскоў зацерлі стагоддзяў сляды, гарады і грабніцы і нават пачатак легенды сівой на граніце* (Танк, т. 1, с. 36); *Стафан паспеў яшчэ да вячэры прыбрацца, надзяцярыць бацькавы боты і нават новую чырвоную жычку прыладзіць да каўняра сарочки* (Караткевіч, кн. 1, с. 48). Спалучэнне **і нават** можа ўказваць на больш шырокі план паведамлення, калі размешчана перад сінтаксічнай адзінкай, якая, акрамя ўдакладнення, раскрывае або паясняе сэнс папярэдняй часткі тэксту: *Купінка была маленькая – і на бяду – у глыбокім мясцы, ён добра вымак, пакуль дабрыў да яе, і нават падмачыў у руках пінжак* (Быкаў, с. 113); *У ракавіне шчыльнай вандроўнікі сядзяць. І нават дождж краплівы не зможа іх дастаць* (Танк, т. 3, с. 48).

Сустрэкаюцца выпадкі, калі часціца **нават** аддзяляецца ад злучніка і іншымі словаформамі. Пры гэтым сувязь часціцы са злучнікам аслабляецца, часціца не прымае ўдзелу ў выражэнні далучальных адносін, страчвае злучнікавую функцыю і выконвае толькі ўласную функцыю – узмацняе або вылучае пэўны кампанент: *Часта летам не заходзілі Кузьма з Уласам у вёску, а днявалі і начавалі нават часам каля рэчкі дзе-небудзь, у кустах* (Чорны, т. 3, с. 98).

Спалучэнне **але нават** аб'ядноўвае, як правіла, прэдыкатыўныя або камунікатыўныя адзінкі: *Твар ягоны быў стомлены, відаць было, што яму абрыдзела ўсё гэта, але нават ён знаходзіцца зараз пад страшным цяжарам нечага абавязковага, наканаванага і непахіснага* (Караткевіч, кн. 1, с. 75); *Пастушэнка моўчкі выслухаў брудную лаянку. Але нават Багуновіч, нічога не чуючы, убачыў, як змяніўся за гэтую хвіліну Пятро Пятровіч* (Шамякін, с. 287).

Пры злучніку **а** часціца **нават** указвае на тое, што ў далучальным кампаненце паведамляецца пра з'яву, якая выходзіць за межы ўяўнага,

магчымага, мэтазгоднага: *Калі ён выйшаў з-за хаты, дык убачыў у цемры бліжэйшы канец гумна з асецю, у якім было болей жару і дыму, а нават дзе-небудзь трапяталі на ветры невялікія каснічкі полымя, якія трохі асвятлялі жытнюю ніву і чорнае абпаленае лісце яблыні* (Быкаў, с. 87).

Спалучэнне злучніка **ды** з часціцай **нават** аб'ядноўвае звычайна прэдыкатыўныя часткі складанага сказа, паміж якімі выражаюцца далучальна-пералічальныя адносіны: *З нас кожны ў справе быў уважны – калоў штыхом, прыкладам біў, ды нават той, хто быў адважны, вышэй яфрэйтара не быў* (Броўка). Часціца **і**, якая можа далучацца да спалучэння **ды нават**, актуалізуе адценне ўзмацнення: *Дзве крайнія хаты гарэлі, ды нават і каля іх нікога не відаць было* (Якімовіч, т. 1, с. 163).

Нярэдка часціца **нават** ужываецца без злучніка і сама выконвае асноўную ролю ў аб'яднанні розных сінтаксічных адзінак, г. зн. выступае ў функцыі злучніка: *Ён усё рабіў ціха, нават сакрэтна* (Машара, с. 213); *Яна бачыць яго шчаслівую ўсмішку, нават зеленаватыя іскрынкі ў вачах* (Паслядовіч, с. 73); *Стала надзвычай лёгка, нават ногі перасталі балець* (Шамякін, с. 117). Для большага ўзмацнення далучанага паведамлення часціца **нават** суправаджаецца постпазіцыйнай часціцай **і**: *Шапка пакінута тут зусім нядаўна, нават і верас як след не прымяты* (Лынькоў, с. 231).

Часціцы **нават** сінанімічная часціца **асабліва**, якая ўказвае на выключную важнасць таго, аб чым паведамляецца ў далучальнай канструкцыі: *Сярод малых ёсць такія слаўныя хлапчукі, і асабліва з іх грамадкі выдзяляецца Алесік Грылюк* (Колас, т. 5, с. 98); *Узрадаваўся Даніла гасцям, а асабліва Агрыпіне, бо абняў яе, пацалаваў, як сваю родную* (Пестрак, с. 315); *Тэлеграма, што дэлегацыя праедзе праз іх станцыю, узрушыла ўсіх, але асабліва хваляваліся два чалавекі – Міра і начальнік станцыі літовец Баранскас* (Шамякін, с. 43); *Прыгожа вясной навокал, ды асабліва ў маі* (Бялевіч, с. 115). Часціца **асабліва** можа самастойна аб'ядноўваць сінтаксічныя адзінкі, выконваючы функцыю злучніка: *Вайна ёсць вайна, асабліва партызанская*

(Шамякін, с. 91); *Добра быць аднаму ў дарозе, асабліва тады, калі надвор'е спрыяе табе, а на сэрцы спакойна* (Колас, т. 5, с. 38).

Часціца **толькі** ўскладняе абмежавальным адценнем супраціўнае значэнне злучнікаў **і, а, але, ды**: *Схавалася сонца, і толькі праз хмары ледзь свеціць прагаліна цьмяна* (Колас, т. 5, с. 76); *Шмат хадзіла па нашых дарогах чужынцаў, а толькі назад мала хто з іх вяртаўся* (Гурскі); *Спраўляючы свій карагод, Зямля вакол Сонца імчыцца і жджэ, але толькі праз год яна прычакае гасцінца* (Крапіва, т. 1, с. 49); *Ох, мачахі! І добрыя ж усе яны без меры, ды толькі чорт ім верыў* (Крапіва, т. 1, с. 87). Пры гэтым звычайна аб'ядноўваюцца прэдыкатыўныя адзінкі. Непрэдыкатыўныя адзінкі аб'ядноўваюцца толькі тады, калі яны рэалізуюцца ў выглядзе аднародных выказнікаў і маюць супрацьлеглае лексічнае значэнне: *Госці слухалі і толькі зрэдку ўстаўлялі сваё слова* (Колас, т. 5, с. 58); *Пятрок памкнуўся быў нешта сказаць, але толькі махнуў рукой: Сцепаніду не перапыніш* (Быкаў, с. 117). Але калі выказнікі не маюць супрацьлеглага лексічнага значэння, то ў гэтым выпадку выражаюцца не супраціўныя, а спалучальныя адносіны, якія ўскладняюцца ўзмацняльна-вылучальным адценнем: *Бацька слухаў і толькі смяўся* (Чорны, т. 1, с. 23); *Васіль з хатулём за плячыма і чамаданам у руцэ ідзе навалі, не спяшаючыся, ды толькі час ад часу на ўсе бакі паглядае* (Асіпенка, с. 85). Такія сэнсава-граматычныя адносіны афармляюцца часціцай **толькі** ў спалучэнні са злучнікамі **і, ды** (у значэнні **і**). Спалучэнне **а толькі** можа аб'ядноўваць непрэдыкатыўныя адзінкі, паміж якімі выражаюцца супраціўныя адносіны з абмежавальным адценнем, пры гэтым перад першай адзінкай ужываецца адмоўная часціца **не**, якая надае названым адносінам выключальны характар: *Не зялёныя, а толькі спелыя ягады злівала языком вужака* (Маўр, т. 1, с. 28); *У заснежаных галінах пушчы свісцеў, гудзеў ціхі вецер, не парушаючы зямнога спакою, а толькі трывожачы думкі і сэрца* (Мікуліч, с. 123). Часціца **толькі** можа самастойна звязваць сінтаксічныя адзінкі, выконваючы функцыю злучніка: *У доме*

панавала цішыня, толькі на дварэ ды на вуліцы чуліся асцярожныя крокі вартавых (Лынькоў, с. 36); *Ходзяць зоры над краінай, дрэвы стомленыя спяць, толькі маці з любым сынам будзе доўга размаўляць* (Глебка).

Узмацненне таго, што абазначана рознымі аб'яднанымі адзінкамі, нярэдка афармляецца часціцамі *яшчэ, усё, ужо*. Часціца *яшчэ* звычайна ўжываецца для падкрэслівання якой-небудзь прыметы, факта. Яна размяшчаецца непасрэдна за злучнікамі і сведчыць аб тым, што пералічэнне або ўдакладненне заканчваецца чымсьці дадатковым, але надзвычай важным у працэсе паведамлення: *Пасля сапраўднага асенняга дажджу зноў стаіць яснае надвор'е і яшчэ цвітуць познія кветкі* (Чорны, т. 1, с. 37); *На цэлы тыдзень затрымаўся дзед у Лукаша, а яшчэ дні праз тры ён у горад на кірмаш пайшоў* (Колас, т. 4, с. 15); *Над светам панавала цёмная, але яшчэ досыць цёплая ноч* (Мікуліч, с. 37); *Убачыўшы Міхася, ды яшчэ з клункам за плячыма, Роўда і здзівіўся, і ўзрадаваўся, хаваючы шырокую ўсмешку ў сваіх пракураных чорных вусах* (Машара, с. 13). Як відаць з прыкладаў, часціца *яшчэ* тут канкрэтызуе далучальна-пералічальныя адносіны. Асабліва ярка названыя адносіны акцэнтуюцца ў тым выпадку, калі пасля спалучэння злучніка з часціцай *яшчэ* размяшчаюцца часціцы *нават, ж, і*, якія падкрэсліваюць і ўзмацняюць змест далучальнай адзінкі: *Рамізнiк, стрэўшы Палуту з травой, нічога не кажучы, адкупіў у яе абодва мяшкі і яшчэ нават падзякаваў* (Гартны, с. 87); *Нездарма мы называем Полацкі нафтапрацоўчы завод гігантам нафтахіміі. А яшчэ ж не ўвесь завод уступіў у строй* (Вольскі); *Сёння, дзяўчаткі, нам трэба паднаціснуць, каб работу зрабіць ды яшчэ і пагуляць* (Крапіва, т. 3, с. 60). Спалучэнне злучніка з часціцай *яшчэ* можа ўжывацца для аб'яднання непрэдыкатывых, паўпрэдыкатывых, прэдыкатывых і камунікатывых адзінак. Часціца *усё* не толькі акцэнтуюе значэнне другога з аб'яднаных кампанентаў, але і, як правіла, ускладняе семантыка-граматычныя адносіны адценнем уступальнасці. Гэта выразна праяўляецца пры афармленні злучнікамі *і, а,*

але, ды адносін неадпаведнасці або супрацьпастаўлення: *Па дзесяць раз вершы перапісваю і ўсё не магу вырвацца з банальных вобразаў і стандартных уяўленняў* (Танк, т. 3, с. 56); *Яна ніколі не пройдзе ціха, а ўсё бегам, бегам* (Мележ, с. 53); *Камянёў было шмат, але ўсё дробныя* (Быкаў, с. 247); *Кожны дзень хацеў прызнацца, што любіць яе, ды ўсё адкладваў, не асмельваўся* (Хомчанка); злучнікамі *і, а, ды* далучальных адносін: *Іду, іду па маёвым лесе, і ўсё мне здаецца: вось-вось распукнецца сэрца мільёнамі ландышаў* (Кірэенка); *Колькі за службу сваю прайшлі поля, канца-краю няма. А ўсё ў горад цягне* (Чорны, т. 1, с. 118); *Агатка пазірае, адкуль жа гэта так многа дзяцей? Ды ўсё з нейкімі чырвонымі стужкамі на шыях* (Колас, т. 5, с. 159). Аднак пры выражэнні адносін адначасовасці размешчаная пры злучніках *і, ды* (у значэнні *і*) часціца *ўсё* страчвае адценне ўступальнасці і выступае ў якасці абагульняльна-ўзмацняльнай часціцы: *Чыстая вода, сціснутая абкошанымі берагамі, баялася некуды спазніцца і ўсё плыла-плыла, падганяючы сама сябе* (Чорны, т. 1, с. 34); *Шторанку беглі да ракі ды ўсё на лёд глядзелі: не колюць лёду шчупакі, а мы над рэчкай, хлапчукі, нібыта лёд, сінелі* (Бялевіч, с. 63). Як паказваюць прыклады, такім спосабам звычайна аб'ядноўваюцца толькі аднародныя выказнікі дзеяслоўнага тыпу.

Уступальным адценнем ускладняюць розныя семантыка-граматычныя адносіны часціцы *ўсё ж, усё-такі, усё ж такі, усё яшчэ*. Часцей за ўсё яны ўдакладняюць адносіны неадпаведнасці або супрацьпастаўлення: *Агееў стараўся не адставаць і ўсё ж адставаў* (Быкаў, с. 213); *Яна баіцца, а ўсё ж ідзе* (Брыль, с. 38); *Сцёпа паглядзеў туды-сюды, паціснуў плячыма, але ўсё ж паставіў сваю босую нагу на гарачы прысак* (Якімовіч, т. 1, с. 330); *Стары вербалоз сутуліцца, ды ўсё ж для мяне расце* (Хадкевіч); *У хаце цёпла, і ўсё-такі не хочацца там сядзець* (Ракітны, с. 46); *Слаба разбіраюся ў навуцы, а ўсё ж такі люблю чытаць* (Бядуля); *Заглядзелася на капітана, але ўсё ж такі здагадалася кіўнуць галоўкай, зграбна павязанай белай хусцінкай* (Пестрак, с. 143); *Матайце на вус, людзі: пешка-то пешка, ды ўсё ж такі*

чалавек (Лужанін); *Усё мора накрылася пінгвінамі, але ўсё яшчэ прынамсі палова засталася на беразе* (Маўр); *Над галавой – груганы асмялелыя, ды ўсё яшчэ ў нешта верыцца* (Панчанка). Названыя часціцы надаюць паведамленням розную эмацыянальна-экспрэсіўную афарбоўку: часціца **ўсё ж** узмацняе ўступальнае адценне, часціцы **ўсё-такі, усё ж такі, усё яшчэ** робяць уступальнае адценне больш катэгарычным. Сімптаматычна, што без гэтых часціц злучнікі **і, а, але, ды** не могуць перадаць значэнне ўступальнага супрацьпастаўлення або неадпаведнасці, таму што пры гэтым змяняецца сам характар адносін або сказ як структурна-семантычнае цэлае разбураецца. Часціцы **ўсё ж, усё-такі, усё ж такі, усё яшчэ** могуць ускладняць уступальным адценнем і далучальныя адносіны: *Цяпер жа лес, як і ўсё, навяваў у душу, якая стала дзіўна чулай, трывогу і смутак. І ўсё-такі ён вабіў да сябе* (Мележ, с. 109); *Добра ў яе не вельмі многа, ды ўсё ж не мала і турбот* (Колас, т. 5, с. 114); *На месцы склада шугала полымя. І ўсё яшчэ ў агні рваліся патроны, бухалі міны* (Шамякін, с. 317); *Пражыты год спакойна і шчасліва. А ўсё-такі як гэта цудоўна – жыць і працаваць пад мірным небам* (Караткевіч, кн. 1, с. 43).

Часціца **ўжо** ўзмацняе выразнасць эмацыянальных, валявых і сэнсавых значэнняў выказвання. Яна ўдакладняе далучальна-вылучальныя адносіны, якія афармляюцца злучнікамі **і, а**: *Беспамылкова можна было ўгадаць, што гэтыя пасажыры былі вясковыя жыхары, муж і жонка, і ўжо немаладыя* (Ракітны, с. 87); *Тут засмяяўся нават дзед. І ўсе засмяліся. А ўжо Алесь галасней за ўсіх* (Караткевіч, кн. 1, с. 43). Пры гэтым аб'ядноўваюцца, як правіла, паўпрэдыкатыўныя і камунікатыўныя адзінкі. У спалучэнні са злучнікамі **а, але, ды** часціца **ўжо** можа канкрэтызаваць адносіны неадпаведнасці або супрацьпастаўлення, ускладняючы іх уступальным адценнем: *Усяго некалькі крокаў прайшлі яны, а ўжо непрыемныя перашкоды* (Маўр, т. 1, с. 32); *Дождж шуміць, але ўжо сціхае* (Чорны, т. 1, с. 57); *Снег сыплецца, ды ўжо не гэтак пачэ* (Брыль, с. 61). Спалучэнні **а**

ўжо, але ўжо, ды ўжо ўжываюцца для сувязі непрэдыкатывных і прэдыкатывных адзінак.

Для канкрэтызыцы далучальнага значэння даволі прадуктыўна ўжываецца часціца **таксама**. Яна ўскладняе далучальна-пералічальныя адносіны дадатковым адценнем акцэнтаванага прыпадабнення: *Настала ноч, і таксама цёмная* (Чорны, т. 1, с. 63); *Раз-пораз бліскала маланка, а таксама грымеў гром* (Колас, т. 5, с. 97); *Ён згодзен, што Палікар Скрыпка ёмка нацэліў у точку, калі назваў яго гаспадаром. Але таксама прыйшлося б Палікару Скрыпку і яму падобным згадзіцца, калі б ды...* (Гартны, с. 118); *Мне вось вінны людзі, ды таксама адказалі аддаць да свят* (Гартны, с. 31). У адрозненне ад іншых злучнікаў часціца **таксама** песна звязваецца са злучнікам **а**. Таму ў сучаснай лінгвістычнай літаратуры спалучэнне **а таксама** звычайна разглядаецца як састаўны злучнік. Па значэнні і функцыі злучнік **а таксама** некалькі набліжаецца да злучніка **і**. Аднак злучнік **і** аб'ядноўвае раўназначныя кампаненты, а злучнік **а таксама** далучае дадаткова такі кампанент, які неабходна адмежаваць ад папярэдняга выказвання.

Часта падключаецца да злучнікаў **і, а, але, ды** ўказальная часціца **вось**, якая суправаджае далучальныя адносіны адценнем нечаканага выніку: *Ночы знікае цень. І вось ідзеі, заглядзеўшыся ў мару, у будучыню* (Танк, т. 1, с. 34); *Не скажаш: лугавая краска! Не скажаш: казка весніх дзён! А вось вачэй гарачых ласка душу ўзяла яго ў палон* (Бялевіч, с. 91); *Доўгі час нічога не было чуваць, але вось далёка цяўкнуў, быццам выпрабоўваючы голас, сабака* (Караткевіч, кн. 1, с. 214); *Прыехалі на дзедава селішча, які быў лесніком і нядаўна памёр, ды вось і жывуць* (Ракітны, с. 186). З дапамогай спалучэнняў **і, а, але, ды** з часціцай **вось** аб'ядноўваюцца звычайна прэдыкатывныя і камунікатывныя адзінкі.

Часціца **то** спалучаецца са злучнікамі **і, а, але, ды** і ўскладняе выражаныя адносіны ўмоўна-выніковым або ўступальным адценнямі. З

дапамогай гэтай часціцы на базе невытворных злучальных злучнікаў утварыўся шэраг састаўных злучнікаў, для якіх характэрна кантактнасць структурных элементаў і немагчымасць іх замены або пропуску. Да іх адносяцца *і то, а то, а і то, а не то, ды і, ды і то, але і то*.

Так, злучнік *і то* афармляе выніковае значэнне з абмежавальным або ўступальна-абмежавальным адценнямі: *У мяне многа сілы, і то цяжка несці* (Самуйлёнак); *Я чужая яму, і то ён мяне слухаецца* (Паслядовіч, с. 27). Злучнік *а то* выражае супраціўныя адносіны, якія могуць ускладняцца ўмоўна-выніковым, прычынным, уступальным адценнямі: *Мусіць, трэба было прапаліць на ноч, а то да ранку заляскаеш тут зубамі* (Быкаў, с. 203); *Сядайце бліжэй да мяне, а то я ўжо недачуваю* (Шамякін, с. 43); *Чалавек тут не дапетрае, а то жывёліна* (Брыль, с. 54). Названы злучнік можа афармляць супастаўляльна-размеркавальныя адносіны, ускладненыя ўступальным адценнем: *Ракі мясіліся ў старых карчах, а то глыбока пад берагам у спецыяльных норах – пачурах* (Лынькоў, с. 61); *Яньку неслі на спіне на чарзе, а то пускалі тупаць сваімі нагамі* (Караткевіч, кн. 1, с. 203). Злучнік *а не то* мае значэнне альтэрнатыўнай матывацыі. Ён афармляе супраціўныя адносіны, ускладненыя ўмоўна-выніковым адценнем: *Дарога была добрая, а не то хлопцам давялося б шукаць фурманку* (Пестрак, с. 213); *Уцякай, а не то страляць буду* (Крапіва, т. 1, с. 489). Злучнік *а і то* афармляе супраціўныя адносіны, ускладненыя ўступальна-абмежавальным адценнем: *У мяне дарослыя дзеці, а і то сэрца баліць* (Лынькоў, с. 114); *Я здаровы, а і то цяжка* (Чорны, т. 1, с. 78). Злучнік *ды і то* служыць для афармлення далучальна-абмежавальных адносін: *Пятрок толькі і ўмеў распісацца, ды і то аж спацее, бывала, пакуль выведзе на паперы сваё няхітрае прозвішча* (Быкаў, с. 109); *На турніку Грыша падцягваўся ўсяго два разы, ды і то яго туды падсаджвалі* (Навуменка). З дапамогай узмацняльнай часціцы *і* утварыўся далучальна-градацыйны злучнік *ды і*: *Рой яшчэ нейкі час пагуў з*

перануду, ды і сціх (Якімовіч, т. 1, с. 285); *Трэба было ісці дамоў. Ды і світала ўжо* (Асіпенка, с. 144).

Такім чынам, некаторыя часціцы актыўна ўдзельнічаюць у афармленні сувязі паміж рознымі сінтаксічнымі адзінкамі. Часцей за ўсё яны падключаюцца да злучнікаў *і, а, але, ды* і дапамагаюць дакладна выразіць разнастайныя адценні сэнсава-граматычных адносін паміж непрэдыкатывымі, паўпрэдыкатывымі, прэдыкатывымі і камунікатывымі адзінкамі. Некаторыя з такіх адценняў названыя злучнікі самастойна, без часціц аформіць не могуць (уступальнае адценне адносін неадпаведнасці або супрацьпастаўлення перадаецца толькі ў спалучэнні злучніка з часціцамі *ўсё ж, усё-такі, усё ж такі*). Асобныя часціцы (*нават, асабліва, толькі*) могуць самастойна звязаць сінтаксічныя адзінкі, выконваючы функцыю злучніка. На базе спалучэнняў злучнікаў *і, а, ды* з некаторымі часціцамі (*то, і, таксама*) сфарміраваліся вытворныя злучнікі. Усё гэта сведчыць пра высокія патэнцыяльныя магчымасці часціц як фармальных сродкаў сувязі ў сучаснай беларускай мове.

Спіс скарачэнняў

1. Асіпенка, А. Вогненны азімут: Раман / А. Асіпенка. – Мінск: Беларусь, 1966. – 108 с.
2. Баранавых, С. Калі ўзыходзіла сонца: Раман / С. Баранавых. – Мінск: Дзяржвыд БССР, 1957. – С. 98.
3. Броўка, П. Збор твораў: У 7 т. / П. Броўка. – Мінск: Маст. літ., 1975 – 1978.
4. Брыль, Я. У Забалотці днее: Аповесць / Я. Брыль. – Мінск: Дзяржвыд БССР, 1951. – 195 с.
5. Быкаў, В. Знак бяды: Аповесць / В. Быкаў. – Мінск: Маст. літ., 1984. – 254 с.
6. Бядуля, З. Збор твораў: У 4 т. / З. Бядуля. – Мінск: Дзяржвыд БССР, 1951 – 1953. – Т. 1. – С. 51.
7. Бялевіч, А. Высокі поўдзень: Вершы / А. Бялевіч. – Мінск: Беларусь, 1964.
8. Вольскі, В. Падарожжа па краіне беларусаў / В. Вольскі. – Мінск: Беларусь, 1968. – С. 71.
9. Гартны, Ц. Трэскі на хвалях: Апавяданні / Ц. Гартны. – Мінск: БДВ, 1927. – 309 с.
10. Глебка, П. Збор твораў: У 3 т. / П. Глебка. – Мінск: Беларусь, 1969 – 1971. – Т. 1. – С. 54.
11. Гурскі, І. Родная дарога: Апавяданні / І. Гурскі. – Мінск: Дзяржвучпедвыд БССР, 1961. – С. 198.
12. Караткевіч, У. Каласы пад сярпом тваім: Раман у 2 кн. / У. Караткевіч. – Мінск: Беларусь, 1968.
13. Кірэенка, К. Цёплая радуга: Паэзія / К. Кірэенка. – Мінск: Беларусь, 1966. – С. 68.
14. Колас, Я. Збор твораў: У 12 т. / Я. Колас. – Мінск: Дзяржвыд БССР – Беларусь, 1961 – 1964.

15. Крапіва, К. Збор твораў: У 5 т. / К. Крапіва. – Мінск: Маст. літ., 1974 – 1976.
16. Лужанін, М. Дванаццаць вечаровых вогнішчаў / М. Лужанін. – Мінск: Беларусь, 1968. – С. 124.
17. Лынькоў, М. Выбраныя творы / М. Лынькоў. – Мінск: Дзяржвыд БССР, 1952.
18. Маўр, Я. Збор твораў: У 4 т. / Я. Маўр. – Мінск: Маст. літ., 1975 – 1976.
19. Машара, М. Ішоў дваццаты год: Раман / М. Машара. – Мінск: Маст. літ., 1982. – 335 с.
20. Мележ, І. Людзі на балоце: Раман / І. Мележ. – Мінск: Нар. асвета, 1968. – 507 с.
21. Мікуліч, Б. Аповесці / Б. Мікуліч. – Мінск: Маст. літ., 1985. – 525 с.
22. Навуменка, І. Сасна пры дарозе: Раман / І. Навуменка. – Мінск: Маст. літ., 1975. – С. 15.
23. Панчанка, П. Размова з наследнікамі / П. Панчанка. – Мінск: Нар. асвета, 1967. – С. 101.
24. Паслядовіч, М. Зялёны канверт: Апавяданні / М. Паслядовіч. – Мінск: Беларусь, 1964. – 176 с.
25. Пестрак, П. Серадзібор: Раман / П. Пестрак. – Мінск: Дзяржвыд БССР, 1963. – 455 с.
26. Ракітны, М. Сярод людзей сваіх: Апавяданні / М. Ракітны. – Мінск: Беларусь, 1967. – 196 с.
27. Самуйлёнак, Э. Збор твораў: У 2 т. / Э. Самуйлёнак. – Мінск: Дзяржвыд БССР, 1952. – Т. 1. – С. 38.
28. Танк, М. Збор твораў: У 6 т. / М. Танк. – Мінск: Маст. літ., 1978 – 1981.
29. Хадкевіч, Т. Жыла-была казка: Апавяданні / Т. Хадкевіч. – Мінск: Беларусь, 1967. – С. 17.

30. Хомчанка, В. Чэкістам стала вядома: Аповесць, апавяданні / В. Хомчанка. – Мінск: Маст. літ., 1985. – С. 185.

31. Чорны, К. Збор твораў: У 8 т. / К. Чорны. – Мінск: Маст. літ., 1972 – 1975.

32. Шамякін, І. Петраград – Брэст: Гіст. раман / І. Шамякін. – Мінск: Маст. літ., 1983. – 412 с.

33. Якімовіч, А. Выбраныя творы: У 2 т. / А. Якімовіч . – Мінск: Беларусь, 1967.

РЭПАБЛІКАНСКА-НАУКАВАДАЎЧЫЙ ЦЭНТРАЛЬНЫ ІНСТЫТУТ
НАУКАВАДАЎЧЫЙ ЦЭНТРАЛЬНЫ ІНСТЫТУТ
НАУКАВАДАЎЧЫЙ ЦЭНТРАЛЬНЫ ІНСТЫТУТ

УДК 811.161.3'367.634

Бурак І.Л. **Злучнікавая функцыя часціц у сучаснай беларускай мове** //Беларуская лінгвістыка. 2018. Вып. 80.

В статье рассматривается роль частиц как формальных средств связи в современном белорусском языке. Анализируются сочетания непрямых сочинительных союзов с некоторыми частицами, использующиеся для объединения различных синтаксических единиц. Исследуются производные сочинительные союзы, образованные на базе таких сочетаний. Выявляются частицы, которые самостоятельно объединяют различные синтаксические единицы, т. е. выступают в функции союзов.

SUMMARY

The article considers the role of particles as formal means of communication in the modern Belarusian language. Analyses of a combination of non-derivative coordinating alliances with some of the particles used to combine the various syntactic units. The derived composing unions formed on the basis of such combinations are investigated. Detected particles, which themselves combine the various syntactic units, i.e., perform the function of unions.

*Беларускі дзяржаўны педагагічны
ўніверсітэт імя Максіма Танка*

15.02.2018